

Oponentský posudek disertační práce Filipa Tomáše Holokaust jako fikce

(doktorské studium, FF UK, obor dějiny české literatury a teorie literatury)

Předložená disertační práce řeší tematiku, která kyne – jak po stránce materiálové, tak i po stránce všech relevantních problémů a otázek – nad rámec možností badatele-jedince i nad rámec rozsahu jedné disertační práce. Jde o téma literární, ale zároveň o téma, které vnímá jako své hned celá řada jiných humanitních a společenskovědních oborů; navíc v tak úzkém propojení, že bez určitých poznatků z těchto oborů se i literární zkoumání tohoto tématu stává bezpředmětným a samoučelným.

Z hlediska takto nastavené optiky lze vnímat jako odvážný (ale zároveň i problematický, znepokojující) jak samotný titul práce, tak i její vstupní pasáž, kde se místo úvodu jde rovnou na téma holokaust jako fikce, tedy na téma náročné terminologicky i konceptuálně. V těchto pasážích je poněkud nepříjemné, že čtenář neví, co jej vlastně čeká, zvláště je-li Obsah umístěn až na konec práce. Ani jeho dolistování ovšem nesděljuje, skrze co, jak a kam budeme postupovat. Budeme číst literárněhistorický výklad, v němž budou probírána klíčová díla jedno po druhém, nebo budeme číst pokus o teoretizující, zobecňující řešení tématu? Bude téma zakotveno historicky, filozoficky, literárně, antropologicky či tak nějak obecně? Otázky kladené si prozatím musí čtenář nechat pro sebe.

Daná expozice, v níž autor práce odmítá být modelovému čtenáři průvodcem, klade o to větší nároky na to, co bude následovat. Čtenář je nucen zůstat ve střehu, ale zároveň o to víc usiluje o nalezení stabilizovaného a čitelného způsobu argumentace. Hledá logiku v posloupnosti jednotlivých kapitol, v dikce promlouvajícího „já“, v posunech od tématu k tématu či v práci s odbornou literaturou. A všude nachází hledané jenom částečně. První kapitola práce je jako celek roztěkaná, nestabilizovaná. Od složitých otázek teorie fikčních světů se v rámci jednoho odstavce dostáváme až k bonmotům, od konceptuálních hermeneutických problémů k deklamacím osobního postoje k holokaustu. Z textu není patrné, jakého modelového čtenáře předpokládá a vytváří, stejně jako není jasné, zda řeší problematiku literární, dějepisnou či jakou. Dikce práce skáče od objektivizujícího, zaznamenávajícího výkladu až po publicistické komentování někdejšího dobového diskursu z vědoucí pozice „ted' a tady“.

Filipu Tomášovi se práce začne dařit teprve ve chvíli, kdy se ponoří do konkrétní problematiky, která vystavává z konkrétního literárněhistorického materiálu. Teprve od kapitoly „2.5 Možnosti zpracování tématu“ se začne analyticky myslet a hlavou pracovat, a ne

jen zajímavě a důležitě mluvit. Teprve zde se dostává do textu i kvalita. Filip Tomáš nachází produktivní interpretační problematiku v žánrovém zařazení děl s tématem holokaustu, ve stanovení možných způsobů čtení, v paratextových rysech, v edičních proměnách jednotlivých vydání i v samotné tematické a výrazové strukturaci jednotlivých děl. Sice i zde se někdy odbíhá ke zprostředkování dějepisných informací či k žurnalistickým floskulím (reference od holokaustu směrem ke Kafkově povídce *V kárném táboře* je už opravdu obehnaná), ale výkladová práce zde již dominuje. S faktografickými i abstraktnějšími poznatky se tu již pracuje, jsou užívány pro průběžné tkání výkladové sítě; interpretační postřehy a závěry jsou formulovány zřetelně a produktivně.

Disertace přináší návrh nové typologizace české literatury tematizující holokaust. Namísto někdejšího členění dle první a druhé vlny či literatury dokumentární a fiktivní se zde navrhuje triáda užívající motiv ghetta. Jednotlivé typy nejsou výkladově dotaženy a hranice mezi nimi jsou ponechány metaforicky otevřené, což sice působí jako nedodělek, ale zároveň tato nedokončenost provokuje k domýšlení; k bezradnému údivu naopak bohužel provokuje nepoměr mezi mírou pozornosti věnované dílu Lustigovu (jakkoli rozsáhlému) a dílu Weilovu, především *Životu s hvězdou*. U Weila se s interpretací končí, sotva se začalo, a navíc se končí silným zjednodušením složitě strukturovaného zakončení románu. Proto bych chtěl od autora alespoň u ústní obhajoby slyšet, co jej vede k přesvědčení, že „Roubíček nakonec v dialogickém zápase zvítězí nad sebou samým“ (s. 109) a co takové vítězství „nad sebou samým“ vlastně znamená. Stejně tak je jen letmo pootevřena otázka vztahu *Života s hvězdou* k Fuksovu *Panu Theodoru Mundstockovi*, která se v pracích s tematikou obrazu holokaustu v české literatuře opakovaně vrací; i zde je ovšem jen nahozena, aniž by se hlouběji tento vztah analyzoval. I zde bych byl vděčný za zevrubnější odpověď na tuto otázku v průběhu obhajoby.

Onen právě zmíněný aspekt ilustruje základní problematický rys, kterým trpí celá práce: Obtížnou možností (možná i nemožností) porozumět, co a proč se v dané disertaci vlastně sleduje a dělá. Autor disertace nemusí být přepečlivým průvodcem, ale přece jen by neměl otevřít proud vědomí a nechat slova téct s vírou, že čtenář bude tímto tokem unesen. To se daří jen tam, kde daný proud nabízí zcela jedinečný výkon, kdy tok výtečných myšlenek vymaže z čtenářovy mysli otázku, kde jsme a kam to jdeme; a takto silná a myšlenkově zcela nová zas předložená disertace není.

Jádrem disertace je pro mne čtvrtá kapitola „Holokaust jako literární transdukce“. Samotný Doleželův teoretický konstrukt transdukce se tu ukazuje jako výkladově produktivní koncept, zároveň výklad ožívá i směřováním k méně evidentním dílům s tematikou

holokaustu, jako je Topolova Sestra či prózy J. R. Picka. Opět jen poněkud mrzí, že výklad za pomoci transdukce byl vnesen do diskursu o holokaustu v české literatuře a byl Filipem Tomášem vyzkoušen, nikoli však vyčerpán a domyšlen tak, abychom si mohli tuto položku odškrtnout jako ověřenou, „udělanou“. Taktéž udivuje náhlé ukončení celé práce; člověk nečeká shrnutí, ale čeká, že autor dá alespoň gestem najevo, že budeme končit.

Práce je pečlivě zredigovaná. Je v ní jen minimum překlepových opominutí, velice občasné jsou i chyby faktografické (např. Šmídův *Cejch* je na s. 25 datován 1988, vyšel přitom až 1992 a autor pracuje s 2. vydáním, tj. 1998). Vnímání textu vadí spíše nefunkční stylizační ozvláštňování a esejistické metaforizace: „Literární historiografie již také některé z těchto monografií [...] stvořila, předpokládám, že další vzniknou“ (s. 47). Proč se tráví čas odhadováním banalit (závěr souvětí), netuším; proč je zrovna historiografie obdařena darem stvoření (vstupní věta souvětí), nechápu ani při velkém úsilí. Taktéž textu velmi vadí nepatřičné – a problematické – floskule: „Arnoštu Lustigovi nelze upřít prvenství – jako jeden z prvních autorů publikoval [...]“ (s. 89). Byl-li tedy Lustig „jedním z prvních“, a ne nutně tím prvním, tak mu prvenství nejspíš upřít jde...

Jako celek přináší práce dostatek nových interpretačních postřehů i výkladových zesíťování děl, událostí, fakt a konceptů do nových kontextů – proto jí lze přiznat absolutorium z hlediska originality, ale i z hlediska objemu interpretované primární literatury či objemu relevantní práce se sekundárními zdroji. Práce dle mého soudu splňuje kritéria kladená na obhájitelné disertační práce na daném oboru a instituci; proto tuto disertační práci **doporučuji k obhajobě** za předpokladu, že otázky a požadavky na osvětlení určitých literárněhistorických problémů, vznesené v tomto posudku, budou v průběhu obhajoby uspokojivě zodpovězeny.

V Praze dne 29. 4. 2011

Prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.